

Cilt / Volume: 14, Sayı / Issue: 28, Sayfalar / Pages: 588-599

Araştırma Makalesi / Original Article

Received / Alınma: 04.06.2024

Accepted / Kabul: 18.07.2024

MEVLÂNÂ'NIN MEKTUBÂT ADLI ESERİNDE DEVLET BÜYÜKLERİNE NASİHATLER*

Sinan CEREYAN¹

Öz

Günlük yaşamımızda en sık karşılaştığımız ve üzerinde düşündüğümüz konular arasında yöneticiler, halk ve adalet konuları öne çıkmaktadır. Bu unsurların uyumu, bir devletin düzenini, huzurunu ve sürdürülebilirliğini etkileyen temel faktörlerdir. Yöneticilerin adaletli olması, halkla olan ilişkilerinin doğru yönetilmesi ve adaletin herkese eşit bir şekilde uygulanması, toplumsal uyum ve barışın sağlanması açısından kritik öneme sahiptir. Birçok alim, düşünür ve sâfi şahsiyetler eserlerinde yoğun olarak bu konu üzerinde durmuştur. Mevlâna da yöneticileri yeryüzünde Allah'ın gölgesi olarak tanımlayarak, onlara tabi olmayı önemli kılar; çünkü onları ilahi adaletin temsilcileri olarak kabul eder. Bu sebeple, yöneticilerin halka karşı adil olmaları gerektiğini vurgular. İslam âleminin büyük sâfilerinden olan Mevlânâ Celâleddin Muhammed, hayatına birçok kıymetli eser sığdırmıştır. Bu eserlerinden birisi de Mevlânâ'nın çeşitli devlet adamlarına, âlimlere, bazı şahsiyetlere ve öğrencilerine yazdığı mektuplardan oluşan Mektubât adlı eseridir. Mevlânâ bu eserinde yer alan bazı mektuplarında öğretici ve bilgilendirici bir üslup kullanarak, ayet ve hadislerle mektuplarını daha etkili bir hale getirmekte ve dönemin devlet adamlarına nasihatler vermektedir. Mevlânâ Celâleddin'in "Mektubât" eseri, çeşitli vesilelerle devlet adamları ve dönemin önemli kişilerine yazdığı mektuplardan oluşmaktadır. Mevlânâ bu mektuplar vasıtasıyla devlet erkânına ve üst düzey yöneticilere nasihatlerde bulunarak onları ikaz ve hayırlı işlere teşvik etmeyi amaçlamıştır. Bu eser; Mevlânâ'nın şahsi hayatını ve yaşadığı dönemin toplumsal ve siyasal durumunu anlamak açısından önemlidir. Bu çalışmada, Mevlânâ Celâleddin Muhammed'in ilim yolunda geçirdiği hayatına ve Mektubât adlı eserine değinildikten sonra bu eserde yer alan dönemin yöneticilerine yazılan mektuplar irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Mektubât, Devlet Büyükleri, Nasihat, Âyet ve Hadis.

* Bu yazı, VII. Uluslararası Ahmed-i Hânî Sempozyumu: Mevlânâ'nın Düşünce Dünyası ve Anadolu Erenleri, 23-24 Kasım 2023 için hazırlanan ve sözlü sunumu yapıp yayınlanmayan "Mevlânâ'nın Mektubât Adlı Eserinde Devlet Büyüklerine Nasihatler" başlıklı tebliğin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiş şeklidir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, sinancereyan1986@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7344-8135

Atıf/Citation

Cereyan, S. (2024). Mevlânâ'nın mektubât adlı eserinde devlet büyüklerine nasihatler. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(28), 588-599.

ADVICE TO STATE EDITORS IN MEVLANA'S WORK CALLED LETTERS

Abstract

Among the issues we encounter and think about most frequently in our daily lives, the issues of administrators, people and justice stand out. The harmony of these elements are the main factors affecting the order, peace and sustainability of a state. It is critical for administrators to be fair, to manage their relations with the public correctly, and to apply justice equally to everyone in terms of ensuring social harmony and peace. Many scholars, thinkers and Sufi figures have intensively focused on this subject in their works. Mevlana also defines rulers as the shadow of God on earth and makes it important to obey them; because he accepts them as representatives of divine justice. For this reason, he emphasizes that administrators should be fair to the public. Mevlana Celeleddin Muhammed, one of the great Sufis of the Islamic world, has many valuable works in his life, One of these works is his work called Letters, which consists of letters written by Mevlana to various statesmen, scientists, individuals and his sons. In some of his letters in this work, Mevlana uses an instructive and informative style, makes his letters more effective with verses and hadiths, and gives advice to the statesmen of the period. Mevlana Celeleddin's work Letters; It consists of letters he wrote on some occasions to the emirs of the period and various people, especially statesmen. Through these letters, Mevlana aimed to give advice to the state officials and senior administrators, warning them and encouraging them to do good deeds. This work; It is important in terms of understanding Mevlana's personal life and the social and political situation of the period in which he lived. In this study, after mentioning Mevlana Celeleddin Muhammed's life on the path of science and his work called Mektubat, the letters written to the rulers of the period included in this work will be examined.

Keywords: Mevlana, Letters, Statesmen, Advice, Verse and Hadith

1. GİRİŞ

Her dönemde tasavvuf ehli olan şairler ve yazarlar, mektup yazmayı; bir eğitim ve nasihat aracı olarak kullanmakla birlikte, bazı toplumsal ve sosyal sorunların çözüme kavuşturulması için de etkili bir yol olarak kullanmışlardır. Mevlânâ Celâleddin de bu yol ile çeşitli mektuplar kaleme almıştır. Daha sonra bu mektuplar kitap haline getirilmiştir.

Mevlânâ Celâleddin, Türkiye Selçuklu Devleti'nin son döneminde önemli siyasi ve toplumsal olaylara tanıklık etmiş ve birçok Selçuklu devlet adamı ve yöneticisiyle yakın ilişkiler kurmuş, onlara nasihat içerikli mektuplar yazmıştır. Muineddin Pervâne, Sahip Ata Fahreddin Ali, Taceddin Mutez, Mecdeddin Atabek, Fahreddin Arslandoğmuş, Eminateddin Mikail, Alameddin Kayser, Bedrettin Gühertaş gibi önemli devlet adamlarına mektuplar göndermiştir, ki bu isimler Selçuklu Devleti'nin son dönem siyasetine yön veren kişilerdir (Hacıgökmen, 2014, s. 115-135).

Sözlük anlamı mektubun çoğul hâli olan Mektubât adlı eser; Mevlânâ tarafından, dönemin emir, vezir, dost ve akrabalarına yazdığı, başkalarının istek ve arzularını yerine getirmek amacıyla sözü edilen devlet büyüklerine nasihatler içeren ve yöneticilerden sıkıntıya düşenlerin bu sıkıntılarının giderilmesinin istendiği toplam 147 mektubu içeren bir kitaptır (Gölpınarlı, 1959, s.271; Şimşekler, 2002, s.67; Şafak, 2005, s.91, Sülün, 2021, s.29).

Mevlânâ'nın Mektubât veya bazı yazma eserlerde "Kitabu't-teressul li't- teveşşül ile't- tefaddul" adını da alan bu eseri, dönemin devlet idarecilerine, dostlarına ve yakınlarına çeşitli sebeplerle yazdığı mektuplardan oluşmaktadır. Bu mektupların önemli bölümü Selçuklu Sultanları ve devlet adamlarına yazılmıştır. Ayrıca Türkiye'de basılan eser, Abdülbaki Gölpınarlı tarafından *Mevlânâ Celâleddin Mektuplar* adıyla Türkçe'ye kazandırılmıştır (Karaismailoğlu & Şafak, 2021, s.273).

"Mektubat" adlı eserin konusu, o dönemin ileri gelenlerine ve bazı durumlarda kendi aile bireylerine yazdığı mektuplardan oluşmaktadır. Bu eser, Mevlânâ'nın hayatının yanı sıra Selçuklu tarihini aydınlatması açısından da büyük bir öneme sahiptir (Eflâkî, 2011, s.31).

Mevlânâ Celâleddin'in tespit edilen 147 mektubundan dördü Arapça, geri kalanı ise Farsça olarak yazılmıştır. Bu mektuplar, çevresindekiler ve müritleri tarafından toplanarak kitap haline getirilmiştir; genellikle bu eser Mektubât olarak bilinir. Bu mektupların 80 tanesi, II. İzzettin Keykavus gibi Selçuklu Sultanlarına (9 adet) ve Emir Muineddin Pervâne gibi padişah, emir ve üst düzey devlet görevlisi olan kişilere (25 adet) yazılmıştır. Mektuplarda, çeşitli hayır ve yardım işlerinin yerine getirilmesi için ricada bulunulmuştur (Atasağun, 2008, s.45).

Görüldüğü gibi Mevlânâ, bu eserinde en çok mektubu Emir Pervâne'ye yazmıştır. Emir Pervâne'ye yazılan bütün mektupların hemen hemen hepsi öğütler içerir ve bir işin yerine getirilmesi veya zor durumda olan halka yardım edilmesi hakkındadır. Mevlânâ, Pervâne'yi; adalet sahibi, mülkün düzeni, zayıfların ve yoksulların koruyucusu gibi sıfatlarla övmüştür ve mektuplarında kendisine şöyle hitap etmiştir:

"Akıl ve can gözü, onun adalet ve merhamet güneşiyle bezensin, aydınlansın. Güzellikleri, hayırları umumi olan, bütün halka yayılan devleti eksik olmasın" (Gölpınarlı, 1999, s.206).

Selçuklular dönemi emirleri ve sultanları, her zaman âlimlere ve şeyhlere, ilgi, alaka ve saygı göstermişlerdir. Mevlânâ da bağlı olduğu ailesi ve şahsî değerinden dolayı takdir edilmiş ve saygı görmüştür. Mevlâna, dönemin bütün yöneticilerinden ve ileri gelenlerinden saygı görmüş olsa da hiçbiriyle Emir Muineddin Pervâne ile olduğu kadar dostça ve samimi bir ilişki kurmamıştır. Pervâne on altı yıl Selçuklular Devletini yönetmiştir. Bir taraftan Selçukluları, diğer taraftan Moğolları idare etmek gibi zekice bir siyaset yapmaya muvaffak olmuş ve çevresindeki âlimlerle yakından ilgilenmiştir (Anbarcıoğlu,2007, s.31-32). Pervâne'nin Mevlânâ ile münasebeti onun sohbet meclislerine gitmek suretiyle başlamış

olmakla birlikte daha sonra Mevlânâ'nın kendisine yazdığı mektuplarla bu dostluk sürmüş ve Mevlânâ bazı mektuplarında kendisine nasihatler vermiştir.

Mevlânâ Celâleddin, sultan, emir ve devlet adamlarına yazdığı mektuplarda, haksızlığa uğramış kişilerin şikâyetlerini ileterek bunların giderilmesini istemiş ve genellikle bu talepler yerine getirilmiştir. Bazı mektuplar, rica mektubu olmayıp daha çok hal-hatır sorma amacıyla yazılmıştır. Mektupların yedisinin büyük oğlu sultan Veled'e (2 adet), küçük oğlu Alâeddin Çelebi'ye (3 adet), kızı Fatma Hatun'a (1 adet) ve diğer oğlu Âlim Çelebi'ye (1 adet) yazıldığı ve bu mektuplarda çeşitli tavsiye, teselli ve öğütlerde bulunduğu belirtilmiştir. Mevlânâ Celâleddin, halifesi ve yakın dostu Hüsameddin Çelebi'ye üç mektup yazmış, onu övmüş ve Hüsameddin Çelebi'nin sözlerini desteklediğini vurgulamıştır. Geri kalan mektuplar çeşitli vesilelerle günümüzde haklarıyla ilgili fazla bilgi olmayan kişilere yazılmıştır; bazıları ise Mevlânâ Celâleddin'e gönderilen mektuplara cevap niteliği taşımaktadır. Birkaç mektupta ise muhatabın ismi belli olmamakla birlikte genel olarak "Fulânaddin" olarak anılmıştır. (Atasağun,2008, s.46).

Mevlânâ büyük bir bilgin, hukukçu, şair, sûfi ve düşünür olması hasebiyle dönemin devlet adamları nezdinde büyük saygınlık kazanmıştır. Bu nedenle Mevlânâ'nın eserlerinde hukuki kavram ve düşüncelere ve siyasi mesajlara sıklıkla yer vermesi son derece normal karşılanmaktadır. Dolayısıyla onun bu konulardaki görüş ve düşüncelerinin doyurucu şekilde keşfedilip yorumlanması ve sistemleştirilmesi için eserlerinin kapsamlı ve ayrıntılı bir incelenmeye alınması gerekir (Ergül, Ankara 2017, s.5). Bu çalışmada Mevlânâ Celâleddin'in Mektubât adlı eseri temel alınarak devlet büyüklerine verdiği nasihatler tahlil edilmeye çalışılacaktır. Özellikle iyiliği emretmesi, yoksullara yardımcı olması, kimsesizleri koruması, adaleti sağlaması vs. gibi hususların ayet ve hadislerle desteklenmesi ve bu hususların her bir yöneticinin serlevha haline getirmesini öğütlediğini görmekteyiz. Çalışma bu kapsamda bir çerçeve sunmaktadır.

2. MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN'İN İLİM YOLCULUĞU

Mevlânâ Celâleddin-i Rumî, 30 Eylül 1207'de bugün Afganistan'ın kuzeyinde yer alan Belh şehrinde doğmuştur (Eflâkî, 2011, s.117; Uzluk, 1997, s. 68; Gölpınarlı,1959, s.44). Rumî diye şöhret kazanmasının sebebi, uzun müddet Konya'da ikamet etmesi ve ömrünün büyük kısmını bu şehirde geçirmesidir. Mevlânâ ise zatını tanıtırken Horasan halkından olduğunu söylemiştir. Nesebi ise baba tarafından Hz. Ebubekir Sıddık'a dayanmaktadır. Öyle ki Mevlânâ mânevi oğlu Hüsameddin Çelebi'den bahsederken kendisi için Sıddık oğlu Sıddıkdır demiştir (Uzluk, 1997, s.70-71).

Mevlânâ Celâleddin Muhammed'in babası Sultanu'l- Ulemâ Bahâeddin Muhammed, asıl adı Muhammed b. Hüseyin b. Eflâki Hatîbî olan Bahâ-i Veled 12. yüzyılın nüfuz sahibi âlim ve hatiplerinden, aynı zamanda sûfilerindendir. Aynı zamanda İslam aleminin de büyük mutasavvıf ve âriflerindendir. Dışarıda vaizlik yaparken içsel olarak sûfi bir hayat sürmüştür (Kırlangıç, 2007, s.7). Mevlânâ'nın annesi ise, Mâder-i Sultan diye bilinen Karaman'da medfun olan Mümine Hâtun'dur (Gölpınarlı, 1959, s.11).

XIII. yüzyılın ilk yarısında Belh'teki siyasi ve ilmi karmaşadan rahatsız olan Mevlânâ'nın babası, ailesi ve çevresindekilerle birlikte göç etmeye karar vermiştir. Hac niyetiyle Nişabur ve Bağdat'tan geçerek Mekke'ye ulaşmışlar ve daha sonra Şam üzerinden Anadolu'ya gelmişlerdir. Mevlânâ, babasıyla birlikte başladığı bu yolculukta birçok ünlü alim ve sûfi şahsiyetlerle karşılaşmış ve onların sohbetlerine tanıklık etmiştir. (Karaismailoğlu, 2021, s.16-17).

XII. asırdan başlayarak bu asrın sonlarına kadar devam eden dönemde ise, Mevlânâ ve çevresinin yanı sıra birçok alim, mutasavvıf ve şair yetişmiştir. Örneğin, Fars edebiyatının ilk büyük tasavvuf şairi Senâî, önemli tasavvufi semboller ve metaforlarıyla ve Mevlânâ'ya örnek olan mutasavvıf şair Ferîduddîn Attâr (597/1200), rubâileri ile meşhur Ömer Hayyam(516/1122), İran edebiyatının en büyük kaside şairi olan Enverî (587/1191), Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu olarak bilinen Nizamî Gencevî (600/1203), ahlaki ve tasavvufî eserleriyle Fars edebiyatının en meşhur yazarlarından Şeyh Sadî Şirâzi (692/1292) (Güllüce, 2007, s.25) gibi şahsiyetlerin Mevlânâ'nın hayatına ve eserlerine etkisi oldukça fazla olmuştur. Mevlânâ bu şahsiyetleri kendisine örnek almıştır.

Mevlânâ ile ilgili önemli kaynaklarda, Belh'ten ayrılan Bahâ-i Veled'in, hacca gitmek üzere Nişabur'da ünlü mutasavvıf şair Attâr'la buluştuğu kaydedilir. Bu buluşmada, Attâr'ın Celâleddin Muhammed'e ilgi gösterdiği ve onun ileride büyük bir şahsiyet olacağını öngörerek Esrâr-nâme adlı eserini hediye ettiği ifade edilir (Kırlangıç, 2007, s. 8).

Hicaz ve Suriye seferlerinden sonra Mevlânâ ve ailesi yedi sene Larende (Karaman)'da kalmıştır. Dönemin sultanı Alaeddin Keykubad'ın sürekli davetleri üzerine aile, 1228'de Konya'ya yerleşmiştir. Bahâ-i Veled vefatına kadar iki yıl boyunca emirlerin, yöneticilerin hatta bizzat Alaeddin Keykubad'ın da iştirak ettiği meclislerde irşada çalışmış ve verdiği vaazlar ve derslerle gerek saray gerekse halk üzerinde müspet bir etki bırakmıştır (Sülün, 2011, s.20).

Babası Mevlânâ'nın ilim ve terbiyesini kendi öğrencilerinden Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî'ye havale etmiştir. Bahâeddin Veled'in vefatından sonra, Mevlânâ, hocası Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî'nin rehberliği ve terbiyesi altına girmiştir. Tirmizî, Bahâeddin Veled'in vasiyeti gereği Mevlânâ'nın eğitimi için Konya'ya gelerek onu tasavvufi ve manevi yönden yetiştirmiştir. Babasının ölümünden iki yıl sonra, 1233'te Mevlânâ'nın, Tirmizî ile Halep'e gittiği ve burada Halâviye medreselerinde büyük Hanefî âlimi Kemâleddin b. Adîm'den ders aldığı bilinmektedir. Mevlânâ, o dönemin önemli ilmi kitaplarını okuyarak hadis, fıkıh, edebiyat ve felsefe alanlarında üstat kabul edilmiştir. (Arpağuş, 2007, s. 91-111). Babasının vefatından sonra Mevlânâ bir müddet daha Şam ve Halep'te kalmış ve geri döndüğünde onun görevini tamamen üstlenerek, vaazlara başlamış ve Selçuklu dönemi yöneticileri tarafından büyük saygı görmüş, ilmi ve şahsi hayatından istifade edilmiştir.

Hiç şüphe yok ki Mevlânâ'nın ilim hayatının dönüm noktası Tebriz'li Şems'le başlar. Kaynaklarda Şems ile Mevlânâ'nın görüşmesi hakkında çeşitli rivayetler vardır; Şems-i Tebrizi 29 Kasım 1244'de Konya'ya gelmiş ve Konya'da "Şekerfüruşan" yani Şekerciler hanı denilen yere gelerek bir oda kiralamıştır. Bir rivayete göre Mevlânâ, dostlarıyla birlikte Pamukçular Medresesi'nden dönerken Şekerciler Hanı'nın önünden geçerken Şems onu görmüş ve ayağa kalkmıştır. Mevlânâ'ya doğru ilerlemiş ve böylece tanışmaları gerçekleşmiştir. (Uzluk, 1997, s.76, Kırlangıç 2007, s.11).

Şems'ten sonra Mevlânâ'nın büyük bir değişim gösterdiği aktarılır: Şems'in Mevlânâ'ya ne öğrettiği ya da hangi büyüü yaptığı, Mevlânâ'nın ona olan vurgunluğunun nedenini açıklamak için birçok soru ortaya atılmıştır, ancak cevaplar hep belirsiz kalmıştır. Menakıb kitapları bu konuda genellikle aynı fikirdedir. Mevlânâ, Şems ile halvetten sonra yaşam tarzını değiştirmiştir. Namaz kılmak veya vaaz vermek yerine semâya katılmış, Ney'in dokunaklı nağmelerine ve Rebab'ın ruhu okşayan sesine kulak vermiştir (Uzluk, 1997, s.88).

Şems sonrası dönemde Mevlânâ, Konya halkından olup kuyumculukla uğraşan Selahaddin-i Zerkûb'u halifesi olarak seçmiş, Şems'ten sonra Selahaddin ile sık sık bir araya gelerek dostluk kurmuştur. Mevlânâ'nın Selahaddin'e olan sevgisi o derecedir ki, Divân-ı Kebir'de Şems-i Tebrizi'den sonra en çok onun adı geçmektedir. On yıl süren bu dostluk ve yakınlığın ardından Mevlânâ'nın halifesi Selahaddin Zerkûb, uzun süren bir hastalığın ardından vefat etmiştir. Bundan sonra Mevlânâ kendine genç bir dost bulmuştur. Bu dost, Mesnevî'nin kaleme alınmasında çok büyük pay sahibi olan Hüsameddin Çelebi'dir. Mevlânâ, Hüsameddin Çelebi'yi Selahaddin'den sonra kendi halifesi olarak tanıtmıştır. Hüsameddin

Çelebi'nin halifelik dönemi Mevlânâ ve çevresi için huzurlu bir dönem olmuştur. Mevlânâ ile Hüsameddin Çelebinin birlikteliği on beş yıl sürmüştür (Kırlangıç, 2007, s. 14-15).

Sonunda Mevlânâ için gerçek yurda dönüş zamanı gelmiştir. Ansızın mâna aleminin bu büyük şahsiyeti hastalanmıştır. Mevlânâ'nın hastalandığını duyan Konya halkı onu ziyaret etmeye koşmuştur. Her ne kadar hekimler onun tedavisine çalışmışlarsa da bir fayda vermemiştir. Artık sevgiliye kavuşma anıdır. Mevlânâ'nın kendi deyişiyle artık düğün gecesi (şeb-i arus) gelip çatmıştır. Mevlânâ 5 Cemazelâhir 672 (17 Aralık 1273 Pazar günü) bâki âleme geç etmiştir (Uzluk, 1997 s.149, Kırlangıç, 2007, s.159).

3. MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN'İN MEKTUBÂT ESERİNDE PADİŞAHLARA VE EMİRLERE NASİHATLER

Mevlânâ yaşadığı dönemin gündelik siyasi çekişmelerinden uzak kalmıştır. Bununla birlikte bireyin, toplumun ve insanlığın sorunlarıyla yakından ilgilenmekten geri durmamıştır. Olayların nedenlerini genellikle adaletsizlik, kötü yönetim, ayrımcılık, baskı, şiddet, bağınazlık, aşırılık ve yolsuzluk gibi olgularla açıklamıştır. Çözüm olarak ise adalet, özgürlük, eşitlik, sevgi, kardeşlik, birlik, insanlık onuruna saygı ve hoşgörü gibi evrensel insanlık değerlerini öne çıkarmıştır (Ergül, 2017, s.14).

Selçuklular dönemine önemli etkileri olan Mevlânâ'nın dönemin aydınları ve idari elitleriyle ilişkisi sosyolojik yönden kaçınılmaz olmuştur. Mevlâna'nın günümüzde fikirleri dünya çapında benimsenmektedir. Dolayısıyla Mevlânâ içinde yaşadığı toplumu da olumlu yönden etkileyen manevi bir önder sayılmıştır (Küçük, 2007, s.9, akt. Ergül, 2017, s.135).

Mevlânâ, yaşadığı dönemin padişah, emir ve yöneticilerine yazdığı mektuplarla ve onu ziyarete gelenlere yaptığı sohbetlerle daima öğütlerde bulunmuş, onları iyilik yapmaya ve adaletli hükmetmeye çağırmıştır.

II. İzzeddin Keykavus, Mevlânâ'dan bir öğüt istediğinde, Mevlânâ, dersini sürdürüp öğrencileriyle meşgul olmayı tercih eder. Sohbeti tamamladıktan sonra Sultan'a dönerek şu cevabı verir: "Sana ne öğüt vereyim ki? Sana çobanlık emretmişler, sen kurtluk yapıyorsun. Sana bekçilik emretmişler, sen hırsızlık yapıyorsun. Allah seni sultan yaptı, sen ise şeytanın oyunlarına kapılarak hareket ediyorsun." Sultan, bu sözleri duyup yaptıklarını gözden geçirir, ağlayarak dışarı çıkar ve Allah'a daima adil olacağına ve iyi işler yapacağına dair söz verir. (Eflâki 2011. s.360, Ergül,2017, s.168).

Mevlânâ ile Emir Pervâne arasında geçen bir konuşma da şöyledir: Bir gün, döneminin etkili veziri Emir Muineddin Pervâne, Mevlânâ'nın huzuruna gelir ve ondan nasihat almak ister.

Mevlânâ, onun Kur'an'ı ezberlediğini ve hadislerle ilgili eserleri öğrendiğini öğrenince şöyle der: “Madem Allah'ın ve Peygamber'in sözlerini bildiğin halde onlardan nasihat alamıyor ve gereğince amel etmiyorsun, benim nasihatimi nasıl dinleyeceksin?” Emir, bu sözler karşısında ağlayarak Mevlânâ'nın huzurundan ayrılır ve adaletli bir yönetim sergilemeye başlar. Bir başka gün Emir Pervâne yine Mevlânâ'yı ziyaret etmek ister. Ancak Mevlânâ, o anda ders verdiğini ve daha sonraki günlerde gelmesini isteyerek onu bekletir. Emir, Mevlânâ'nın bu davranışıyla kendi yönetimindeki adaletsizlikleri fark eder ve bundan ders çıkarır. Medreseden ayrılırken şöyle der: “Mevlânâ bana gereken dersi çok iyi verdi.” Etrafındakilere ise, Mevlânâ'nın kendisini bekletmesinin ne kadar kötü olduğunu anlattıktan sonra artık kapısına gelen herkesi bekletmemeye karar verdiğini belirtir” (Şimşekler, 2001, s.277-282).

Mevlânâ'nın yakın ve uzak yerlerdeki müritleri ve dervişleri, bölgedeki yöneticilerle ilgili şikayetleri ve diğer saygısız topluluklara karşı yardım taleplerini Mevlânâ'ya iletmektedir. Örneğin Mevlânâ, bir valinin dervişleri incitmesi üzerine sultandan şu satırlarla duruma müdahale etmesini istiyor:

Allah saltanatını daim etsin, O yüce zatın başını ağrıtmak istemiyoruz; bundan uzağız ama iş sınırı aştığı gibi âlemin tek padişahının yardımı da bütün dervişlere, hele bu babasına dökülüp saçılmada. Bu yüzden gözlüyoruz, umuyoruz dünyanın tek padişahının, zamanın İskender'inin buyruğuyla bu valinin zulmü, kaldırması şu zayıf kullardan giderilsin de hatıralarında hiçbir vesvese olmaksızın Kâbe'deki güvercinleri gibi kahredici devletinizin duasıyla meşgul olsalar vesselam (Gölpınarlı,1999, s. 122)

Mevlânâ, dervişlerin mal-mülk biriktirme arzusu içinde olmadıklarını ve tekkelerde bu yüzden bulunmadıklarını vurgular. Dolayısıyla onlardan ekonomik destek talep etmenin uygun olmadığını Emir Pervâne'ye bildirir. Moğollara karşı yapılan hazırlıklar kapsamında Mevlânâ, dervişlerden katır talep edilmesi üzerine araya girer ve şöyle yazar: “*Rehin, borç sekiz bini buldu, daha da fazla oldu. Bugünse Moğollar için katır istiyorlar. Duacıları başkalarından saymamak gerek. Çünkü onların av aletleri var; bizse av olmuşuz av olan avlanmaz ki*” (Elmas, 2007, s.156-168).

Mevlânâ, dönemin yöneticilerine hem sohbetlerinde ve davranışlarında hem de yazdığı mektuplarla daima rehberlik etmiştir. Onları halka hizmete, kamu yönetiminde liyakati esas almaya, insanların devlet nezdindeki işlerinde kolaylık göstermeye, yönetilenlere karşı adaletli olmaya davet etmiştir. Ayrıca yöneticileri keyfi davranmaktan ve yolsuzluktan sakındırmıştır (Ergül,2017, s.135).

Örneğin, bazı mektuplar dönemin üst düzey yöneticilerine yazılmış ancak maddi bir talepte bulunulmamış, bunun yerine bir cezaya af istenmiştir. Mevlânâ'nın akrabası olan kuyumcu Selahaddin'in damadı Nizameddin, bir hatasından dolayı gözaltına alınmış ya da tutuklanmıştır. Mevlâna, onun suçsuz olduğuna ya da affedilebilecek küçük bir hatadan dolayı cezalandırılmaması gerektiğine inanmaktadır. Bu sebeple Emir Pervâne'ye şöyle yazar: *Kötü bir iş yaptıysa Allah için, Allah rızası için yardımınızı kesmeyin ondan; ona öfkelenmeyin. Zaten sizin himmetiniz size bunu yaptırır; sizden umulan budur. O, Allah rızası için bırakılırsa, serbest kalır, el ayak oynatırsa, o vakit tamamıyla sevineceğim* (Elmas, 2007, s.156-168).

4. MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN'İN MEKTUPLARINI AYET, HADİS VE ATASÖZLERİYLE PEKİŞTİRMESİ

Bir müşid-i kâmil olarak kabul edilen Mevlânâ, Mektubât eserinde -özellikle yöneticilere yazdığı mektuplarda- konuları desteklemek için çok sayıda ayet, hadis, atasözü, deyim, kelam-ı kibârdan istifade eder ve şiirlerden beyitler zikreder (Eren 2007, s.261-286).

Mevlânâ, Mektubât eserinde diğer mensur eserlerinde olduğu gibi sade ve anlaşılır bir Farsça kullanmış, nadiren edebî bir dil kullanmıştır. Yine diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserde de konu ile alakalı ayet ve hadislere yer vermiştir. Kendi eseri olan Mesnevî'den şiirlere ve diğer İran'lı şairlerin (özellikle Attâr ve Senâî) şiirlerine değinmiş, eserini atasözleri ve hikâyelerle süsleyerek muhataba vermek istediği mesajı daha da pekiştirmiştir. (Atasağun,2007, s.59-93).

Mevlânâ Celâleddin, mektuplarına, genellikle "Allah kapıları açandır" manasındaki "Allah mufettihu'l-ebvab" cümlesiyle başlar, muhatabını güzel lakap, söz ve unvanlarla onurlandırır ve daha sonra söyleyeceklerini dile getirir; mektubu yazma amacını belirtir, istek mektubu ise "Kim bir iyilikle gelirse ona o iyiliğin on misli ile karşılık verilir" "İnsanların hayırlısı, insanlara faydası dokunandır" ve "Tatlı suyun başı kalabalık olur" gibi ayet hadis ve atasözleriyle muhatabını yönlendirir; sonunda ise muhatabına ömür boyu başarı, sağlık, kuvvet, bereket vs. diler ve mektubunu tamamlar (Şimşekler, 2002, s. 67-68).

Mevlânâ, dönemin kadısı olan ve din-devletin destekçisi olarak bilinen Emir Pervâne'ye yazdığı başka bir mektupta, onun insanlara yardım etme görevini yerine getirmesini ister:

Selam ve duamızı aldıktan sonra, halkın ihtiyaçları dolayısıyla çok mektup yazdığımızdan, usanmasınlar, sıkılmasınlar; çünkü tatlı suyun başı kalabalık olur (Gölpınarlı, 1999, s.181).

Mevlânâ'ya göre halk, yani yönetilenler; Allah'ın emanetidir ve İslam ölçülerine göre yani ayet ve hadislerin emrettiği şekilde yönetilmelidir. Çünkü emanet kutsaldır, emanete hıyanet olmaz. Bu ihanet içerisinde olan kişi en kötü kişidir (Sepetçioğlu, 1986, s.155)

Yine Muîneddin Pervâne'ye yazmış olduğu bir tavsiye mektubunda şöyle yazmaktadır:

Emirler padişahı, Allah dininin yardımcısı, iki devlet sahibi, iki kutlulukla kutlanmış, tutunulacak kulp, dayanulacak en yüce direk olan, Müslümanlığın feryadına erişen, Müslümanlara imdat eden kutlu uluğ dindar Pervâne beyin hayırları, güzel işleri, itaat edenlerin yolunu kesen usanç ve yomsuzluk afetlerinden korusun, gözetilsin. Allah yüceliğini daim etsin. Yoksulların gönüllerini de kırmamak gerek. (Cenâb- Hak) “yetimi horlama; isteyen boş çevirme” buyurmuştur. Duvar, çiviye “Ne diye beni deliyor, incitiyorsun? Dedi. Çivi de ona, “Beni çakana bak” diye cevap verdi. Elimde olmadan birbiri üstüne zahmetler veriyorum ama bu, birçok ısrarlar yüzünden oluyor; bağışlayacağınızı, güzel huylarınızdan umarım. Kullarınızın dualarını, geciktirmeden kabul, hacetlerinizi reva etsin. “Nasıl borç verirken sana da öyle verirler” (Şafak,2005, s.91-92).

Mevlâna, yöneticilerin ve devlet büyüklerinin, bir bireyin hakkını ve hukukunu korumasını, hâkimin kararıyla bir insanın hakkını elde etmesini sağlamasını ise bütün insanlığın hakkını vermesi olarak değerlendirir (Ergül, 2017. s.58). Mesela bir yöneticiye yazdığı mektupta, uğradığı haksızlığın giderilmesini istediği kişi için şu ifadeleri kullanır:

Umarım ki elini genişletirsiniz de hukukunu diriltmiş olursunuz. Kim birisini diriltirse, bütün insanları diriltmiş gibidir. Acı yeryüzündekine, acısın gökyüzündeki sana (Gölpınarlı,1999, s. 40).

Mevlâna dönemin kadılarına ve yöneticilerine yönelik mektuplar da kaleme almıştır. Bir kişinin hakkını vermeyi tüm insanlığın hakkını vermek olarak gördüğü için bir kadıya yazdığı mektupta şöyle tavsiye de bulunmuştur:

Kutlu himmetinizi esirgemeyin de kendisine miras kalan o ev, bu mazlumun, bu kimsesizin eline geçsin de dirilsin. Bir kişiyi dirilten, bütün insanları diriltmiş gibidir (Gölpınarlı,1999, s. 96).

Çünkü Mevlânâ'nın ayet ve hadislerden aldığı derse göre bütün insanlığın yaratılması bir bireyin yaratılması ve diriltilmesi gibidir. Aşağıdaki satırlarda bunu görmek mümkündür.

Gerçek görüşle hepimiz, bir kişiyiz. Yaratılışımız da diriltilişiniz de ancak bir kişinin yaratılması, diriltilmesi gibidir. Kim daha fazla ilerleyse, bu birliği o, daha fazla anlar (Gölpınarlı,1999, s.19).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tasavvuf ehli olan şairler ve yazarlar, mektup yazmayı sadece bireylere yönelik eğitim ve nasihat aracı olarak kullanmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal ve sosyal sorunların çözümü için de bir araç olarak görmüşlerdir. Mektuplar aracılığıyla insanlara manevi rehberlik sağlamanın yanı sıra, toplumsal adalet, hoşgörü ve kardeşlik gibi değerleri vurgulayarak toplumun manevi gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bu şekilde, mektuplar hem bireylerin hem de toplumun ruhsal ve sosyal gelişimine katkıda bulunmuştur.

Mevlânâ Celâleddin, Türkiye Selçuklu Devleti'nin son döneminde yaşamış ve dönemin siyasi ve toplumsal olaylarına tanık olmuştur. Bu süreçte, birçok Selçuklu devlet adamı ve yöneticisiyle ilişki içinde olmuş ve onlara yönelik nasihat niteliğinde mektuplar kaleme almıştır. Bu mektuplar, sadece bireysel rehberlik değil, aynı zamanda devlet yönetimine dair önemli tavsiyeler içermiştir, böylece Mevlânâ'nın bilgeliği ve anlayışı devletin yönetiminde de etkili olmuştur.

Mevlânâ, çağının devlet adamlarına yönelik yazdığı mektuplar ve verdikleri öğütlerle, onları iyilik yapmaya ve adil bir şekilde yönetmeye teşvik etmiştir. Bütün eserlerinde olduğu gibi Mevlânâ, ayet ve hadislerle süslemiş olduğu bu mektuplarında ve bazı sohbetlerinde, dönemin devlet adamlarına sadece manevi rehberlik sağlamakla kalmamış, aynı zamanda bu yöneticilerin toplumları için daha iyi bir hizmet sunmaları konusunda onları cesaretlendirmiştir. Mevlânâ'nın bu öğütleri, sadece o dönemin padişah, emir ve yöneticileri için değil, günümüz için ve gelecek kuşaklar için de anlamlı birer rehber olabilir.

KAYNAKÇA

Arpaguş, S. (2007). Mevlâna Celâleddin Rûmî (1207-1273). *İstem*, 5(10), 91-111.

Ataşağın, G. (2007). Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin hayatı ve eserleri. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3(Mevlâna Özel sayısı), 59-93.

Ataşağın, G. (2008). *Mevlâna Celaleddin Rûmî ve Mesnevî'de bahsedilen dinler*. Sebat Ofset Matbaacılık.

Eflâkî, Ahmed. (2011). *Ariflerin menkıbeleri*. Kabalcı Yayıncılık.

- Elmas, N. (2007). *Mevlânâ Celâleddin Rumî 800. yıl mektuplardaki Mevlâna*. Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Eren, M. (2007). Mevlânâ'nın mektuplarında hadislerden mesajlar. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 7(3), 261-286. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3343883>
- Ergül, E. (2017). *Hukukçu ve yöneticiler için Mevlâna bilgeliği*. Adalet Yayınevi.
- Fürûzanfer, B. (1997). *Mevlâna Celâleddin*. (Çev: F. N. Uzluk), Milli Eğitim Basım Evi.
- Gölpınarlı, A. (1999). *Mevlâna Celâleddin mektuplar*. İnkılap Yayınevi.
- Gölpınarlı, A. (1959). *Mevlâna Celâleddin, hayatı, felsefesi, eserleri, eserlerinden seçmeler*. (III. Basım) İnkılap Kitabevi.
- Güllüce, H. (2007). *Mevlânâ ve Mesnevî gerçeği*. Akçağ Yayınları.
- Hacıgökmen, M. A. (2014). Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin Selçuklu sultanları ile ilişkileri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 115-135. <https://doi.org/10.21563/sutad.187081>
- Karaismailoğlu, A. (2021). *Mevlânâ'nın gözüyle insan ve toplum*. Akçağ Yayınları.
- Karaismailoğlu, A., & Şafak, Y. (2021). *Mevlâna araştırmaları 7*. Akçağ Yayınları.
- Küçük, O. N. (2007). *Mevlâna ve iktidar*. Rumi Yayınları.
- Mevlâna Celâleddin-i Rumî, (2007). *Fîhi Mâ Fîh, Mevlâna* (Çev: M. Ü. Anbarcıoğlu). Ataç Yayınları.
- Mevlâna Celâleddin-i Rumî, (2007). *Yedi meclis*. (Çev: H. Kırılancı), Ney Yayınları.
- Sepetçioğlu M. N. (1986). Mevlâna Celâleddin Rûmî'de yönetenler ve yönetilenler, 2. *Milli Mevlâna Kongresi*, (Tebliğler) Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Sülün, M. (2021). *Gönüller sultanı Mevlâna*. Vefa Yayınları.
- Şafak, Y. (2005). *Hazret-i Mevlâna'nın eserleri*. Damla Ofset.
- Şimşekler, N. (2002). *Mevlâna'nın eserleri ve eserlerinden seçmeler Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve mevlevîlik*. Karatay Belediyesi Yayınları.
- Şimşekler, N. (2001). Güncel bir yorumla Mevlâna'ya göre yöneticiler(siyasetçiler), halk ve adalet. *Yeni İpek Yolu Konya Özel Sayısı*, 277-282.